

Asia: VN/23407/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Saamelaiskäräjät tarkastelee hallituksen esityksen vaikutuksia saamelaisiin alkuperäiskansana. Aikuiskoulutuksen merkitys korostuu saamelaisten kotiseutualueella ja saamenkielisten palveluiden saatavuuden turvaamisessa. Aikuiskoulutukseen tukeminen on ehdottoman tärkeää saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuuden turvaamiseksi ja kehittämiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista (2021) todetaan, että saamenkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut eivät toteudu edes lainsäädännön edellyttämällä vähimmäistasolla. Nykyhetkessä olemassa oleva saamenkielinen henkilöstö ei riitä turvaamaan inarin-, koltan- ja pohjoissaamenkielisten palveluiden toteutumista saamen kielilain (1086/2003) ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021, 5 §) mukaisesti. Lapin hyvinvointialue on todennut, että hyvinvointialueen henkilöstöllä ei ole riittävän laajaa saamen kielen ja kulttuurin osaamista vastaamaan alueen palveluiden tarpeeseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön lisäksi vakava saatavuusvaje on saamenkielisestä varhaiskasvatus- ja opetushenkilöstöstä. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on merkittävä saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen vaikuttava toimenpide. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen ei saa heikentää saamenkielisen henkilöstön saatavuutta entisestään.

Saamenkielitaitoisia ammattilaisia työmarkkinoille saadaan sekä jo ammatissa työskenteleviä että kielitaidon omaavia ihmisiä lisäkouluttamalla. Inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kieltä on nykyisellään mahdollista opiskella aikuiskoulutustuella esimerkiksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksen järjestämien vuoden mittaisten koulutusohjelmien kautta. Saamelaisalueen koulutuskeskus on merkittävä aikuiskoulutuksen järjestäjä ja aikuisväestön saamen kielen elvyttäjä. Nykyisellään aikuiskoulutustuki on merkittävä kielen opiskelun mahdollistaja. Tuen lakkauttamisella on merkitystä saamelaisiin niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Kielen siirtyminen sukupolvelta seuraavalle on useissa saamelaisuuissa katkennut voimakkaasti saamelaisiin toisen maailmansodan jälkeen kohdistuneen

assimilaatiohistorian vuoksi. Yksilön kannalta kielen opiskelu aikuisiällä on tärkeää oman identiteetin ja yhteisöön kuulumisen vahvistamiseksi. Yksilön opiskelema kieli mahdollistaa kielen siirtymisen seuraavalle sukupolvelle. Saamelaisyhteisössä on tavallista, että saamea äidinkielenään puhuvilla lapsilla on kielen aikuisiällä opiskellut vanhempi tai vanhemmat. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen onkin merkittävä kielen elpymiseen negatiivisesti vaikuttava toimenpide.

Kaikki kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä ovat uhanalaisia ja jokainen uusi saamenkielenpuhuja on tärkeä. Alkuperäiskansaoikeuksien edistämiseksi merkittävää on saamenkielisen henkilöstön saatavuuden mahdollistamat saamenkieliset palvelut. Saamebarometrin (2021) mukaan saamenkielinen väestö kokee tärkeimmiksi saamenkielisiksi palveluiksi terveyspalvelut, seuraavana tulevat sivistys- ja sosiaalipalvelut sekä poliisi. Omakielisillä palveluilla nähdään olevan yhä suurempi merkitys saamelaisten mahdollisuuksille ylläpitää terveyttään ja hyvinvointiaan sekä elää arvojen, tapojensa ja kulttuurinsa mukaisesti.

Aikuiskoulutustuen lakkauttamisen myötä mahdollisuus kielen intensiiviseen opiskeluun esimerkiksi vuoden koulutusohjelmassa aikuiskoulutustuen tukemana ei enää ole mahdollista. Tarvitaan tehokkaita toimenpiteitä tukemaan ja kannustamaan saamen kielten aikuiskoulutukseen myös tulevaisuudessa. Vuoden koulutusohjelmista saa hyvän pohjan kielitaidolle. Kielen kehittymiseksi ammattikielen tasolle tarvitaan usein lisäksi mahdollisuuksia ylläpitää ja harjoittaa kieltä sekä oppia alan sanastoa. Moni-SoTe-hankkeen tekemän selvityksen saamen kielten ja kulttuurin osaamisesta sote-alalla (2023) mukaan pohjois- ja inarinsaamen kielitaitoisen ammattihenkilöstön saatavuudessa hyödyttäisiin erityisesti täydennyskoulutukseen tukemisessa passiivisen ja arkikielen tasoisen kielitaidon kehittämiseksi ammattikielen tasolle. Koltansaamen kielen osalta ammattitaitoisen henkilöstön saatavuusvaje on hälyttävän. Koltansaamenkielisen henkilöstön turvaamiseksi tarvitaan erityisiä kehittämistoimia. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen ei saa lisätä saamenkielisen henkilöstön saatavuusvajetta.

Ammattitaitoisen henkilöstön kieliopintoihin tukemisen lisäksi saamenkielisten palveluiden saatavuuden parantamiseksi merkittävää on kannustaa saamenkielistä aikuisväestöä uudelleen kouluttautumaan aloille, joilla on pula saamenkielisestä henkilöstöstä. Saamenkielistä aikuisväestöä uudelleen kouluttamalla voidaan lisätä äidinkielen tasoisen kielitaidon omaavan henkilöstön saatavuutta. Aikuiskoulutustuen lakkauttamisessa tulee huomioida saamenkielisen aikuisväestön koulutustarpeet. Saamenkielistä väestöä tulee tukea koulutukseen myös tulevaisuudessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän raportissaan (2021) tuonut esille tarpeet huomioida ja ennakoida saamenkielisen henkilöstön koulutustarpeet ja saamenkielisen työvoiman saatavuus koulutuksen suuntaamisessa.

Henkilöstöresurssin puutteiden vuoksi avoimia työpaikkoja ei saada täytettyä saamenkielisillä työntekijöillä tai niihin joudutaan palkkaamaan epäpäteviä työntekijöitä. Raportin mukaan jopa 40 % saamenkielisistä varhaiskasvatus- ja opetusalojen työntekijöistä työskentelee ilman muodollista kelpoisuutta. YK:n lapsen oikeuksia koskevaa yleissopimusta (SopS 59/1991, 60/1991) valvova lapsen oikeuksien komitea on suosittanut Suomea seuraamaan ja arvioimaan saamelaislasten oikeuksien huomiointia kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa. Lapsen oikeuksien komitea on suositellut

valtiota varmistamaan, että saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolella asuvilla saamelaislapsilla on oikeus omakieliseen koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on merkittävä saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen vaikuttava toimenpide, joka välillisesti vaikuttaa saamenkielisen varhaiskasvatukseen ja opetuksen sekä saamen kielten opetuksen järjestämiseen.

Toisen asteen koulutuksen lisäksi on tärkeää tukea saamenkielisiä korkeakouluopintoihin. Kielitaitoista ammattihenkilöstöä tarvitaan sosiaali- ja terveysalojen sekä varhaiskasvatukseen lisäksi niin perusopetukseen kuin toisen asteen opetukseen muun muassa Saamelaisalueen koulutuskeskukseen. Tulee huomioida, että Suomessa ei ole mahdollista hakeutua saamenkieliseen korkeakoulutukseen. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen ei saa heikentää mahdollisuuksia opiskeluun. Tulee tehdä toimenpiteitä tukemaan ja kannustamaan saamenkielisiä korkeakouluopintoihin hakeutumisessa parantamalla mahdollisuuksia opiskella saamelaisten kotiseutualueella ja huomioimalla saamenkieliset opiskelijavalinnoissa nykyistä paremmin. Opetus- ja kulttuuriministeriön saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän raportissa (2021) yhdeksi toimenpide-ehdotukseksi on nostettu yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalintojen kiintiöpaikkojen lisääminen.

Saamenkielisten palveluiden henkilöstöresurssista johtuvien puutteiden lisäksi saamelaisten kotiseutualueella ei pystytä turvaamaan esimerkiksi lain edellyttämiä sosiaalipalveluita edes suomenkielisinä. Moni saamelaisten kotiseutualueelle muualta esimerkiksi perhesyistä muuttanut voi joutua opiskelemaan uuden ammatin työllistyäkseen alueella. Palveluiden järjestämisen turvaamiseksi on tärkeää, että saamelaisten kotiseutualueelle muuttaneet uudelleen koulutautuvat erityisesti aloille, joiden ammattihenkilöstöstä on vajetta. Saamelaisalueelle muuttaneita aikuisia tulee tukea uudelleen koulutautumiseen. Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa 70–80 % opiskelijoista on aikuisia. Myös saamelaisalueelle muuttaneiden uudelleen koulutautujien mahdollisuudet opiskella korkeakouluopintoja saamelaisten kotiseutualueelta käsin ovat merkittävät riittävän ammattihenkilöstön määrän turvaamiseksi. Palveluiden yhdenvertainen toteutuminen tulee turvata ja koulutetun henkilöstön saatavuutta kehittää. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen ei saa heikentää saamelaisten kotiseutualueen palveluita, työllisyyttä ja elinvoimaisuutta.

Saamelaiskäräjät vastustaa aikuiskoulutustuen lakkauttamista. Kuten edellä on tuotu esille, on aikuiskoulutustuen lakkauttamisella merkittäviä vaikutuksia saamelaisiin alkuperäiskansana. Vaikutukset kohdistuvat kielen elinvoimaisuuteen, oikeuteen saada omakielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita saamelaisten kotiseutualueella, saamekieliseen opetukseen ja saamen kielten opetukseen ja opiskeluun sekä mahdollisuuksiin elää ja työllistyä saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisten osallisuus tulee varmistaa aikuiskoulutustuen korvaavaa mekanismia kehitettäessä. Suomen perustuslaki (1999/731, 17 §) takaa saamelaisille alkuperäiskansana oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaiskäräjälaki (1995/974, 9 §) velvoittaa viranomaiset neuvottelemaan Saamelaiskäräjien kanssa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana vaikuttavista ja saamelaisten kotiseutualuetta koskevista toimenpiteistä. Suomen lainsäädännön lisäksi saamelaisten asemaa Suomessa turvaavat useat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Suomi on sitoutuessaan YK:n alkuperäiskansojen maailmankonferenssin loppuasiakirjaan sitoutunut muun

muassa edistämään saamelaisnuorten hyvinvointia erityisesti koulutuksen, terveyden, työllisyyden sekä kielen ja perinnetiedon elinvoimaisuuden osalta.

Ruokojärvi Kaisa
Saamelaiskäräjät